

Kakhaber Loria

კახაბერ ლორია

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

**„Their Eyes Should Not See Blood, Mariam!..“
(Food for Thought About Leo Kacheli's Novel „Gvadi Bigva“)**

**„მათმა თვალებმა სისხლი არ უნდა ნახონ, მარიამ!..“
(ლეო ქიაჩელის რომანის – „გვადი ბიგვა“ გააზრებისათვის)**

Despite the fact that the famous Georgian writer Leo Kiacheli (1884-1963), in his youth, was engaged in certain revolutionary activities, his "interest" in the principles of socialist realism still leaves the impression of a kind of political compulsion. Nevertheless, Leo Kiacheli in the novel "Gvadi Bigva" managed to portray, more or less faithfully, the struggle of different social forces on the example of a Georgian village in the 1930s. In the last phrase of Gvadi ("Their [children's] eyes should not see blood, Mariam!..") one can quite possibly read veiled criticism of any kind of violence (including the Bolshevik one).

Keywords: Socialism; Collectivization; Bolshevism; Socialist realism; Violence

საკვანძო სიტყვები: სოციალიზმი; კოლექტივიზაცია; ბოლშევიზმი; სოციალისტური რეალიზმი; ძალადობა

ლეო ქიაჩელის (1884-1963) მრავალმხრივი ლიტერატურული მემკვიდრეობა არაერთ შესანიშნავ მოთხრობასა და რომანს აერთიანებს. საგანგებოდაა აღსანიშნი მისი პროზის ესთეტიკური და მსოფლმხედველობრივი მრავალფეროვნება: მწერალი, ადრეული მცირეტანიანი მოთხრობებით, გვევლინება მოდერნისტული პროზის ერთერთ უაღრესად წარმატებულ პიონერად, იმავედროულად ავტორია არაერთი ისეთი თხზულებისაც, ქართული ფსიქოლოგიური (ე.წ. განახლებული) რეალიზმის კლასიკურ ნაწარმოებთა რიგს რომ განეკუთვნება.

არაა გასაკვირი, რომ „მწერლობის მოთვინიერებად“ სახელდებული უაღრესად დრამატული პროცესები, გარკვეულწილად, ლეო ქიაჩელსა და მის შემოქმედებასაც შეეხო. მიუხედავად იმისა, რომ მწერალი ახალგაზრდობაში ეწეოდა გარკვეულ რევოლუციურ საქმიანობას, სოციალისტური რეალიზმის პრინციპებით მისი „დაინტერესება“ მაინც ერთგვარი პოლიტიკური იძულების შთაბეჭდილებას ტოვებს. მწერალს, არსებითად, ორი ძირითადი გზა დარჩენოდა: ლიტერატურული ხარკი გადაეხადა გაბატონებული პირსისხლიანი რეჟიმისთვის, მიეგდო რა მისთვის იაფფასიანი ლიტერატურული სუროგატი, აღბეჭდილი ტრადიციული საბჭოური პროპაგანდისტული კლიშეებით ან, მართალია, გარკვეული იდეოლოგიური ეტიკეტის გარეგნულად დაცვით, მაგრამ დარჩენილიყო მკითხველთან პირნათელი და შეექმნა მისი თანადროული სინამდვილის მეტწილად მაინც რეალური ხატი, იმდროინდელი ცხოვრების ასე თუ ისე ადეკვატური სურათი.

თავის დროზე უაღრესად გახმაურებულ რომანში „გვადი ბიგვა“ ლეო ქიაჩელმა ეს მეორე გზა აირჩია. რომანი, რომელიც 1941 წელს სტალინური პრემიით (მოგვიანებით მას სსრკ-ს სახელმწიფო

პრემია ეწოდა) აღინიშნა და რომელიც თითქმის მაშინვე ითარგმნა საბჭოეთის ხალხების ყველა უდიდეს და ევროპის არაერთ ენაზე, მოჩვენებითად თითქოსდა ესადაგება „სოციალისტური რეალიზმის“ ცნობილ პრინციპებს. იმავდროულად, ლეო ქიაჩელმა მისთვის დამახასიათებელი მხატვრული დამაჯერებლობით მოახერხა 1930-იანი წლების ერთი ქართული სოფლის მაგალითზე მეტნაკლები ობიექტურობით ეჩვენებინა სხვადასხვა საზოგადოებრივ ძალთა ჭიდილი, მთავარი გმირის – გვადი ბიგვას ფსიქოლოგიური პორტრეტი კი იშვიათი ლიტერატურული ოსტატობითაა წარმოდგენილი და ცოტა რამ თუ აქვს საერთო მთავარ პერსონაჟთა „ფერისცვალების“ საბჭოურ კლიშეებთან. ამ რომანის გააზრებისათვის უმნიშვნელოვანესია ნაწარმოებში გვადის ბოლო ფრაზა („მათმა [ბავშვების – კ.ლ.] თვალებმა სისხლი არ უნდა ნახონ, მარიამ!..“), სადაც, სავსებით შესაძლებელია, ყოველგვარი (და მათ შორის ბოლშევიკური) ძალადობის მიმართ შეფარული კრიტიკაც ამოვიკითხოთ.

მას შემდეგ რაც კომუნისტურმა იდეოლოგიამ ოფიციალურადაც დაკარგა თავისი მანკიერი გავლენა ჩვენს საზოგადოებაში, „გვადი ბიგვა“-ს ახლებური შეფასება დრო და დრო ექცევა ხოლმე ქართველი მკითხველის ყურადღების თვალსაწიერში. მოყოლებული ჯერ კიდევ ე.წ. „პერესტროიკის“ პერიოდიდან „გვადი ბიგვას“ არაერთი საინტერესო წერილი და პუბლიკაცია მიემდვნა. იყო ისეთი გამოხმაურებებიც, სადაც ნაწარმოები არცთუ დადებით კონტექსტში იქნა მოხსენიებული. ამის თაობაზე ლიტერატორი რეზო ყარალაშვილი 1988 წელს წერდა:

„[...]ამ ბოლო ხანს ქართულ პრესაში მომრავლდა წერილები, რომელთა ავტორებიც, ჩვენი ლიტერატურული მემკვიდრეობის გადასინჯვის პათოსით ატანილი სპეციალისტები და არასპეციალისტები, ეჭვქვეშ აყენებენ არა მხოლოდ „გვადი ბიგვას“ მხატვრულ ღირებულებას, არამედ ლეო ქიაჩელის მოქალაქეობრივ პატიოსნებასა და კეთილსინდისიერებასაც [...]. ჯერ იყო და კრიტიკოსმა გიორგი გაჩეჩილაძემ მწერალს კომპრომისი და სინდისთან გარიგება დასწამა და „გვადი ბიგვას“ ავტორი „ნაუცბათევი და გაუაზრებელი სოციალური რეფორმის“ „თავშეუკავებელ ქომაგთა“ რიგში დააყენა. მოგვიანებით ამ აზრს მხარი აუბა პროფესორმა ჯუმბერ ჭუმბურიძემ, რომელმაც, მართალია, გაცილებით მეტი ტაქტი გამოიჩინა, ვიდრე მისმა გაგულისებულმა კოლეგამ, მაგრამ საბოლოოდ მაინც ლეო ქიაჩელი „ნამდვილ მწერალთა“ იმ ჯგუფს მიაკუთვნა, რომელთაც, დროის დიქტატით, შეშინებულთ, ხარკის გაღება მოუხდათ და „ხატავდნენ ისეთ შელამაზებულ სინამდვილეს, რომელიც მათ შინაგან მრწამსს და შემოქმედის სინდისს ეწინააღმდეგებოდა“. სულ ბოლოს კი ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატმა რომან გოცირიძემ გაზეთ „თბილისის“ ფურცლებზე ლეო ქიაჩელს ლამისაა პასუხი მოსთხოვა ოცდაათიან წლებში აღმოცენებული „კლასობრივი ბრძოლის გამწვავების“ პოლიტიკური ხაზის მხარდაჭერისა და მასობრივი რეპრესიების შემზადებისათვის.“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ.4)

უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც „პერესტროიკის“, ისე პოსტსაბჭოურ ეპოქაშიც ცალკეულ გემოვნებიან ლიტერატორებსაც აქვთ გამოთქმული აზრი, თითქოს, მაღალი მხატვრული ღირებულების მიუხედავად, მთლიანობაში, „გვადი ბიგვა“ მაინც კომუნისტური რეჟიმის მხარდამჭერი წიგნია. ასე, მაგალითად, პროფესორი ავთანდილ ნიკოლეიშვილი აცხადებს:

„ბელეტრისტმა რომანტიკული პათოსით დაგვიხატა საკოლმეურნეო მშენებლობის პირველი წლების ქართულ სოფელში დამკვიდრებული რთული ფსიქოლოგიური ატმოსფერო. ლეო ქიაჩელს მიზნად არ ჰქონია დასახული ამ გარდაქმნათა კრიტიკული განსჯა. ჩემის აზრით, ასეთია ობიექტურად დანახული სინამდვილე. [...] სადავო და საკამათო, რაც დღეს, თანამედროვე მკითხველს შეიძლება ექნეს ავტორთან, ესაა ტენდენციურად გამოვლენილი მისი პოზიცია და ახლის ძლევამოსილების რამდენადმე შელამაზებული წარმოჩენა. თუმცა, [...] ეს ყველაფერი მწერლის იმჟამინდელი რწმენის ნაყოფი უფრო იყო, ვიდრე წინასწარ

გამიზნული კონიუნქტურული მამებლობის შედეგი. ამიტომაც ზოგიერთი კრიტიკოსის მცდელობა, ლეო ქიაჩელი თავისი რომანით საბჭოთა ეპოქისადმი კრიტიკულად განწყობილ შემოქმედად გამოაცხადოს, ნაწარმოებისადმი სუბიექტური და ტენდენციური მიდგომის გამოვლინებას წარმოადგენს და სინამდვილეს არ შეესაბამება. [...] მართალია, [...] მოვლენათა ასახვის დროს, შიგადაშიგ, ავტორის კრიტიკულ-ირონიული დამოკიდებულებაც იჩენს ხოლმე თავს, მაგრამ „გვადი ბიგვას“ ძირითად სულისკვეთებას, მის მთავარ პათოსს, უპირველეს ყოვლისა, სოციალისტური სოფლის გარდამქმნელ ძალთა ძლევამოსილების აღიარება წარმოადგენს. ლეო ქიაჩელის რომანი, უწინარესად, სწორედ ამ მიზნით დაწერილი წიგნია და არა იმჟამინდელი ჩვენი ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი ნაკლოვანებების სამხილებლად და დასაგმობად შექმნილი ნაწარმოები“ (ნიკოლეიშვილი, 2013, გვ. 304).

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი ამ მიდგომას კიდევ უფრო აწვითარებს და აღნიშნავს:

„ამ შეცდომებზე დღეს ბევრს წერენ და საუბრობენ. ამდენად, „გვადიც“, როგორც 30-იანი წლების ჩვენი სოციალური სინამდვილის ამსახველი ნაწარმოები, ამ შეცდომებისაგან დაზღვეული ვერ იქნება. მასში ტენდენციურად არის დანახული მაშინდელი საკოლმეურნეო გარდაქმნები. [...]. მაშინდელი საზოგადოების გარკვეული ნაწილი, როგორც ჩანს, გულწრფელად იყო მოქცეული ამ ყალბი ფანატიზმის ტყვეობაში, ფანატიზმისა, რომლის დამკვიდრებასაც ათასგვარი საშუალებით ცდილობდნენ ხელისუფალნი. ეს მკაცრი ბედისწერა გახლდათ და მის მომნუსხველ ძალას ვერც ლეო ქიაჩელმა დააღწია თავი. [...] ასე რომ, გარდასულ მოვლენათა შეფასების დროს არამცდარაა არა გვაქვს უფლება, მხედველობიდან გამოგვრჩეს ისტორიზმის პრინციპი და 20-30-იანი წლების ფაქტებზე მხოლოდ დღევანდლობის პოზიციებიდან ვისაუბროთ.“ (ნიკოლეიშვილი, 2013, გვ.305).

თავისი არგუმენტების გასამყარებლად ავთანდილ ნიკოლეიშვილი აცხადებს:

„გვადი ბიგვას“ შესახებ მსჯელობის დროს უთუოდ უნდა გავითვალისწინოთ აგრეთვე თვით მწერლის აზრიც. 1960 წელს დაბეჭდილ ავტობიოგრაფიაში იგი ამგვარად გვაცნობს რომანის დაწერის ისტორიას: „1932-33 წლებში – გაცხოველებული საკოლმეურნეო მოძრაობის პერიოდში – მე და ცნობილ კინორეჟისორ ნიკოლოზ შენგელაიას შემოგვთავაზეს, დაგვეწერა სცენარი ამ დიდი სახალხო მოძრაობის თემაზე. ჩვენ შემოვიარეთ როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოს თითქოს ყველა რაიონი და დიდძალი მასალა დავაგროვეთ. ასე იშვა მხატვრული კონოფილმი „ნარინჯის ველი“, რომელმაც წარმატებით შემოიარა მთელი საბჭოთა კავშირის ეკრანები. მაგრამ ფილმში მთლიანად არ გამოგვიყენებია ის მდიდარი მასალა, რომელიც მე და რეჟისორმა შევკრიბეთ. ამიტომ გადავწყვიტე შეგროვილი ახალი მასალისა და რევოლუციამდელი სოფლის ცხოვრების ცოდნის საფუძველზე ახალი ნაწარმოები დამეწერა. ასე შეიქმნა რომანი „გვადი ბიგვა“. როგორც ვხედავთ, თავად მწერალი, ნაწარმოების შექმნიდან საკმაო დროის გასვლის შემდეგაც, არაორაზროვნად განსაზღვრავს რომანის მიზანდასახულობას. მისი გადაწყვეტილება ყოფილა, შეექმნა „გაცხოველებული საკოლმეურნეო მშენებლობის – ამ დიდი სახალხო მოძრაობის“ (მისი სიტყვებია) ამსახველი ქმნილება. მიუხედავად იმისა, რომ ნაწარმოებში, შიგადაშიგ, ამ მოძრაობისათვის თანამდევი სირთულეებიცაა ნაჩვენები, ავტორისათვის მთავარი და არსებითი, პირველ ყოვლისა, მაინც ამ მოძრაობის ძლევამოსილი გარდამქმნელი ძალის ჩვენებაა. ასე რომ, მიუხედავად აზრთა ყოველგვარი განსხვავებულობისა, ძირითადი დასკვნა მაინც კვლავინდებურად ერთი შეიძლება იყოს: „გვადი ბიგვა“ საკოლმეურნეო მშენებლობის მხარდასაჭერად დაწერილი წიგნია“ (ნიკოლეიშვილი, 2013, გვ. 306).

ჩემი აზრით, ძალიან ძნელია წარმოვიდგინოთ, რომ 1960 წელს ანუ ჯერ კიდევ ტოტალური იდეოლოგიური ცენზურისა და კონტროლის პირობებში, ასაკოვანი და საბჭოთა ხელისუფლებისგან აგრერიგად დაფასებული (მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა ხსენებული რომანის გამო) მწერალი თავზე ხელს აიღებდა და ყველაფერს თავის სახელს ღიად დაარქმევდა. ამდენად, მე ძალიან მიჭირს ლეო ქიაჩელის ავტობიოგრაფიის ამ ამონარიდიდან რაიმე შორსმიმავალი დასკვნის გაკეთება.

შეიძლება არა მთლად ისე აშკარად, როგორც ავთანდილ ნიკოლეიშვილის ფრაზებიდან იკითხება, მაგრამ, ვფიქრობ, მაინც საკმაოდ თვალსაჩინოდ, ლეო ქიაჩელის მხრიდან საბჭოური კოლექტივიზაციის მხარდაჭერას გულისხმობს თავის თავში ის პათოსიც, რომელიც შეინიშნება 1988 წელს თამარ გოგოლაძის მიერ გაზეთ „სახალხო განათლებაში“ გამოქვეყნებულ წერილში – „დაფიქრება გვმართებს“. წერილის ავტორი, რომელიც ლეო ქიაჩელს ესარჩლება, შენიშნავს:

„და თუ ასე დავიწყებთ, მაშინ ჩავუთვალთ შეცდომად მ. შოლოხოვს „გატეხილი ყამირი“, ან ამ თემაზე შექმნილი უზარმაზარი ლიტერატურა, ვეძებთ მაშინ მწერლის გასანდგურებელი ან გასამართლებელი მხატვრული ხერხები და მეთოდები, ავუბნიოთ ყველას გზა-კვალი და გაკვირვებულ მასწავლებლებს უზარმაზარი კითხვის ნიშანი გავუზავნოთ ნაწარმოების კიდევ ერთხელ დაკვირვებით წაკითხვაზე მინიშნებით? ან საიდან მოდის ასეთი ხელაღებითი ნიჰილიზმი წარსულის მიმართ, რომლის უშუალო ნაყოფიც ვართ. იქნებ ეს უარყოფის უარყოფაა და ამას ვერ ვხედავთ? იმ კოლექტივში იზრდებოდნენ ჩვენი მამები, სწავლობდნენ რა არის „ჩვენი“, და არა მარტო „ჩემი“, იმ კოლექტივში მოყვანილი პური ვიკვებებოდით და ვეხმარებოდით ფრონტს. უარვყოთ ესეც? და ვთქვათ, იყო მხოლოდ შეურაცხყოფილი, უსამართლოდ გაკიცხული გოგა სალანდია და მეტიჩარა, ენამოსწრებული ზოსიმე? ბარდლუნისავე დავცინოთ? ეს ხომ ისტორიის კუთვნილებაა და მწერალი თუ მას ასე ასახავს, მამ რეალიზმი რაღა ყოფილა? ან კრიტიკოსი, რომელიც იმ დროს იმას ხედავდა საკუთარი თვალთახედვიდან გამომდინარე. რასაკვირველია, ახლის ძიება, ნაწარმოების საკუთარი თვალთახედვით განჩხრეკა-განხილვა ნებისმიერ დროში შეიძლება, მაგრამ არა მგონია, დიდ პროზაიკოსებთან შეხებისას ტაქტმა არ გვიღალატოს. ამიტომ მოვეშვათ ასეთი კითხვების გამეორებას: „რა ვუყოთ გვადი ბიგვას ან მექი ვაშაკიმეს?“, ჩავთვალოთ ისინი ისტორიის კუთვნილებად და კლასგარეშე საკითხავ მასალად“ (გოგოლაძე, 1988).

ზემოხსენებული წერილი ერთგვარი გამოხმაურებაა იმავე წლის აგვისტოში გამოქვეყნებულ რეზო ყარალაშვილის ძალიან საინტერესო სტატიაზე „რა ვუყოთ ლეო ქიაჩელის გვადი ბიგვას?“, რომლის ციტირება ერთხელ უკვე მოვახდინე ამ ნაშრომში. მკვლევარის აზრით (1988, გვ. 4), „[.../ ლეო ქიაჩელს აზრადაც არ ჰქონია ოცდაათიან წლებში სოფლად მომხდარი გარდაქმნების ხოტბა და განდიდება, რასაც მას ასე ერთხმად მიაწერენ კრიტიკოსები. პირიქით, მისი დამოკიდებულება „ურთიერთობის ახალი ფორმებისადმი“ ერთიანად კრიტიკულია, თუმცა ეს კრიტიკა უმეტესწილად მწერლისთვის ჩვეულ იუმორსა და ირონიასთანაა შეჯერებული“. რეზო ყარალაშვილი განაგრძობს:

„ახალ, სოციალისტურ ურთიერთობათა ერთ-ერთი გამორჩეული ნიშან-თვისება თითქოს სოციალური სამართლიანობის პრინციპის თანმიმდევრული განხორციელება და ცხოვრების ხალხის კოლექტიური ნებისადმი დაქვემდებარება უნდა ყოფილიყო. მაგრამ რომანში არც ერთი ჩანს და არც მეორე. ხალხის ნება კოლექტივის თავმჯდომარის გერას ერთპიროვნული მმართველობითაა შეცვლილი, ხოლო სოციალური სამართლიანობა იმავე გერას პირადი სურვილითა და გადაწყვეტილებით. ხომ დღესავით ნათელია, რომ უქნარა და მატყუარა გვადის სოციალური სამართლიანობის პრინციპს თუ მივსდით, არც ახალი სახლი დაუმსახურებია თავისი შრომითა და გარჯით და არც სოციალისტური შეჯიბრების მიმდინარეობის

შემმოწმებელი კომისიის წევრად „არჩევა“, მაგრამ გერა [...] არც არავის დაეკითხება აზრს. გვადიმაც მშვენივრად უწყის, თუ ვის უნდა უმაღლოდეს „დაწინაურებას“ და ამიტომ თავისი უტყუარი შეხედულება აქვს თანასოფლელებზე – „ხალხი, ვთქვათ, ქვევრია ცარიელი – რასაც ჩასძახებ, ამოგძახებს“, ფიქრობს იგი“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 4).

რეზო ყარალაშვილი, ჩემი აზრით, საკმაოდ დამაჯერებლად გვიჩვენებს ლეო ქიაჩელის ამ შესანიშნავ ნაწარმოებში ოსტატურად შეფარულ არაერთ კრიტიკულ ასპექტსა თუ განზომილებას. მაგალითად, მკვლევარი ყურადღებას ამახვილებს, რომ

„შეჯიბრების აჟიოტაჟსა და რაოდენობრივით თავბრუდახვევას არც ორკეთელი გლეხობა გადაურჩა „სანარიელებთან შეჯიბრებას რომ თავი დავანებოთ, აქ პატარა ბარდლუნიაც კი მეზობელ გიოსთანაა სოცმეჯიბრში ჩაბმული, თუ ვისი მანდარინი მოიწვეს უფრო ადრე“, რაც ლეო ქიაჩელის სრულიად ცალსახა ირონიულ დამოკიდებულებას იწვევს. ამ ირონიული დამოკიდებულების ერთ-ერთი ნათელი გამოხატულებაა თუნდაც არჩილ ფორიას მიერ დაწერილი სატრფიალო ლექსი, სადაც ის ასეთი სიტყვებით მიმართავს სამკითხველოს გამგეს ელიკოს: მმაჩში გიწვევ, ამხანაგო,/ შვიდი შვილის პროგრამითა,/ რეკორდები დავამყაროთ,/ ვიმუშაოთ დღით, ღამითაც. [...] ესეც რომ არა, განა იგივე ირონიული დამოკიდებულება არ მქდავანდება მარიამის სიტყვებშიც, როცა იგი გვადის მიმართავს, თავი არ შეირცხვინო, ისეთი ქალი შეირჩიე, რომ შენზე მეტი შრომადღე არ აღმოაჩნდესო?“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 4).

რეზო ყარალაშვილი, ჩემი აზრით, სრულიად სამართლიანად, საგანგებოდ ამახვილებს ყურადღებას მწერლის მოქალაქეობრივ სითამამესა და პრინციპულობაზე, რომელიც ზოგჯერ სრულიად შეუფარავ ხასიათსაც კი ღებულობს:

„თუ რაოდენი ზიანი მოგვიტანა ბუნებაზე მბრძანებლობის [...] თავდაჯერებულმა და მავნე ფსიქოლოგიამ, დღეს, როცა ჩვენში სულ უფრო იკიდებს ფეხს ეკოლოგიური აზროვნება ყველასთვის ნათელია. მაგრამ მაშინ ოცდაათიან წლებში, მისი კრიტიკა არცთუ ისე უსაფრთხო იყო. მიუხედავად ამისა, ლეო ქიაჩელს მაინც ეყო გამბედაობა, რომ ერთ-ერთი პერსონაჟის პირით გამოეხატა თავისი კრიტიკული დამოკიდებულება ბუნებისადმი ამგვარი უსულგულო მოპყრობის მიმართ. [...] გარემოსადმი მომხმარებლური და თვითნებური დამოკიდებულება თავისთავად იწვევს ადამიანის ბუნებისა და, რამდენადაც თვით ადამიანია ბუნების ნაწილი, შესაბამისად, საკუთარი არსისგან გაუცხოებას. სწორედ ასეთი გაუცხოებული და ფორმალიზებული ადამიანებია „გვადი ბიგვას“ პერსონაჟთა უმრავლესობა. ზოგადსაკაცობრიო მრწამსი, საუკუნეებით ჩამოყალიბებული ზნეობა და ქცევის ნორმები მათში „კლასობრივი შეგნებითა“ შეცვლილი. [...] განსაკუთრებით მკვეთრად ვლინდება ამ პერსონაჟების საკუთარი არსისაგან გაუცხოება, მათი ხელოვნურობა და არაბუნებრიობა მათ მეტყველებაში, რომელიც უხვად შეიცავს პარტიული ჟარგონისა თუ საგაზეთო ენისთვის დამახასიათებელ კლიშეებსა და ფორმალიზებულ ელემენტებს. [...] მათი ლექსიკა უადრესად ღარიბი და ერთფეროვანია. ინტიმურ ვითრებაშიც კი ახლო მეგობრები ისე ესაუბრებიან ერთმანეთს, გეგონება პარტიულ კრებაზე კამათში გამოდიოდნენ [...]“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 4-5).

მინდა ასევე სრულიად დავეთანხმო რეზო ყარალაშვილს, როდესაც გაცნობიერებულ მწერლისეულ დამოკიდებულებად მიიჩნევს იმას, რაც ჩვენთვის, თანამედროვე მკითხველთათვის, რომანის სტრიქონებს შორის საკმაოდ შეუფარავად იკითხება:

„[...] ლეო ქიაჩელის დამოკიდებულება ოცდაათიან წლებში სოფლად მიმდინარე პროცესებისადმი უფრო ირონიულია, ვიდრე აპოლეგეტიკური. სწორედ ამ დამოკიდებულებითაა გაპირობებული, რომ „გვადი ბიგვას“ პერსონაჟთა დიდი ნაწილი კომიკური და უფერულია (შეიძლება ითქვას, უფრო სამუშაო სქემებია, ვიდრე ცოცხალი ხასიათები), ხოლო რომანში წარმოსახული „ახალი სინამდვილე“ ნაკლებად სარწმუნო და დამაჯერებელი. ყოველივე ეს, როგორც ვხედავთ, მწერლის შეგნებული დამოკიდებულების შედეგია, და არა ყალბი იდეისა, რომელიც ზოგიერთი კრიტიკოსის აზრით საფუძვლად დაედო რომანს.“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ.5).

ვფიქრობ, რეზო ყარალაშვილმა შესანიშნავად მიაგნო ხსენებული ნაწარმოების შექმნის უმთავარეს თუ არა, ერთერთ მთავარ მიზეზს მაინც. ძალიან მიჭირს არ დავეთანხმო მის მსჯელობას, რომელიც „გვადი ბიგვას“ ზნეობრივ განზომილებას ეხება:

„ლეო ქიაჩელის რომანში დიდი ზნეობრივი პრობლემაა ჩადებული. მასში წარმოჩენილია კონფლიქტი ახალ საზოგადოებრივ ურთიერთობებსა და ამ ურთიერთობებით გაპირობებულ ცხოვრების ოფიციალურ-სახელმწიფოებრივ ნორმებსა და საუკუნეების მიერ განმტკიცებულ, არქაულსა და თითქმის მითოლოგიურ ზნეობრივ შეხედულებებს შორის, რაც ნაწარმოების გმირის გვადი ბიგვას სულიერი ტრაგედიის მიზეზი ხდება. [...] [...] ეს არის იმ ძირეულ ღირებულებათა, ძველთაძველ კავშირთა, ხალხის კოლექტიური სულის წიაღში ჩამოყალიბებული ზნეობრივი მრწამსის ძალის წარმოჩენა, რომელიც ღრმადაა ადამიანის სულში ჩაბუდებული და უფრო მძლავრია, ვიდრე ადამიანის ფსიქიკის რაგინდ ზედნაშენური წარმონაქმნები და სოციალურ-ისტორიული ფორმაციების ცვლილებებით გაპირობებული დროებითი ეთიკური წარმოდგენები. ამ არქაულ ფსიქიკურ შინაარსთა მოსპობა შეუძლებელია, რამეთუ სწორედ ისინი შეადგენენ ადამიანის არსს, დვრიტად უდევს მის ბუნებას, განაპირობებს მის სიმყარესა და წარუდინებლობას საუკუნეთა მანძილზე. [...] ამ არქაულ შინაარსთა მოსპობისა და ამოძირკვის ყოველ მცდელობას კაცის ბუნება შინაგან ძალთა სტიქიონური ამოფრქვევით პასუხობს“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 5).

რეზო ყარალაშვილი, ჩემი აზრით, სავსებით მართებულად, სწორედაც რომ ხსენებულ პრიზმაში უყურებს გვადი ბიგვას ლიტერატურულ პორტრეტს. მისთვის

„გვადი ბიგვა მკვეთრად განსხვავდება რომანის ყველა დანარჩენი პერსონაჟისგან. თუ სხვა შემთხვევაში საქმე გვაქვს გარკვეულ სოციალურ ტიპებთან, გვადი რაღაცა გაგებით ასოციალურია. თუ რომანის თითქმის ყველა მოქმედი პირის საქციელი მისი კლასობრივი შეგნებითა და სოციალური მდგომარეობითაა მოტივირებული, გვადი ბიგვას მოქმედებას მის სისხლში ღრმად გამჯდარი ზნეობა და ხალხური სიბრძნე წარმართავს. გვადი უფრო მეტად გაუცნობიერებლად მოქმედებს, მაშინ როცა სხვა პერსონაჟებს გაცნობიერებული აქვთ ყოველი ნაბიჯი. მისთვის უცხოა თანასოფელთა პრაგმატიზმი, მათ შორის გავრცელებული სარგებლიანობის კულტი და სოციალური პროგრესის გაღმერთება“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 5).

მკვლევარი ძალზედ საინტერესოდ განაგრძობს გვადის მხატვრულ სახესთან დაკავშირებულ მსჯელობას:

„[...] მართალია, გვადიც მიმართავს ხოლმე პატარ-პატარა ცუდლუტობებსა და ეშმაკობებს და უარსაც არ ამბობს მცირე რამ გამორჩენაზე [...], მაგრამ გულის სიღრმეში, საფუძველში იგი გასაოცრად სუფთა და უანგაროა (შეიძლება ითქვას, რომ გვადი გონებით ჯერ კიდევ პატრიარქალური ყოფის იმ საფეხურზე იმყოფება, რომელიც არ არჩევს „სხვისსა“ და

..ჩემს“). [...]. [...] თუ ორკეთელი თავკაცები ამა თუ იმ სიტუაციაში ხშირად იჩენენ ეჭვსა და უნდობლობას, რასაც მათ კლასობრივი სიფხიზლე კარნახობს, ჩვენი რომანის გმირისთვის ნდობა ადამიანთა შორის ურთიერთობის ერთადერთი მისაღები ფორმაა. [...]. [...] რა თქმა უნდა, არც გვაძლი იყო სრულიად უნაკლო პიროვნება და მის ქცევაშიც დაიძებნება მრავალი ისეთი რამ, რაც არც მოსაწონია და არც სამაგალითო. ამაზე არცაა ლაპარაკი. მაგრამ, განსხვავებით სხვათაგან, გარედან მოტანილი სქემებით რომ მოქმედებენ, იგი მუდამ ერთგული იყო თავისი თავისა და იმ ზნეობრივი პირველსაწყისისა, რომელსაც ემყარება კაცთა ბუნება“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 5).

და აი, მივაღწეით ამ რომანთან დაკავშირებულ ერთ-ერთ ყველაზე რთულ და წინააღმდეგობრივ თემას – გვადის (შესაძლო) მეტამორფოზას. საბჭოური კრიტიკა მას როგორც უეჭველ ფაქტს ისე განიხილავდა და, ცხადია, მხოლოდ და მხოლოდ თავისთვის სასურველ, „პოზიტიურ“ კონტექსტში. რეზო ყარალაშვილიც, ერთგვარად, აღიარებს გვადის ცვლილებას, მაგრამ მას საკმაოდ განსხვავებული კუთხით აღიქვამს:

„[...] მართალია, ეს გარდასახვა ჯერ მხოლოდ წარმოსახვაში ხდებდა, ასე ვთქვათ მისი აღზნებული ფანტაზიის შედეგია, მაგრამ მომავალში ეს წამიერი სისუსტე საბედისწერო აღმოჩნდება გვადისთვის. ოცნებაში გართულმა მან მიიღო შემოთავაზებული თამაშის წესი, გაითავისა არსებობის ის ფორმა, რომელიც აქამდე უცხო და მიუღებელი იყო მისთვის და აი, მას უკვე საკუთარი შვილებიც კი ვეღარ ცნობენ: „[...] ლეკია, ჭირიმია, ლეკია! მოეშვი, თორემ მოგკლავს!“ ამრიგად, სახეშეცვლილი გვაძლი იქცევა „ლეკად“, ანუ უცხო და ბოროტ ადამიანად, რომელსაც სხვებისთვის სიკვდილი და უბედურება მოაქვს. მთხრობელი თითქოს მიგვანიშნებს, რომ ამ სცენაში მისი გმირი უკვე მზადაა მკვლელობისთვის, ვინაიდან მიატოვა ის ცხოველმყოფელი ნიადაგი, რომელსაც აქამდე მისი არსება ემყარებოდა. და აი, დღის შუქზე გამოჩნდება მკვლელობის იარაღიც – მამა-პაპისეული ყამა, რომელსაც წელზე შემოირტყამს გვაძლი. [...] მხოლოდ გარდასახული და თავისი არსისგან გაუცხოებული გვადის ხელში იქცევა იგი მომავალში მკვლელობის იარაღად“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 6).

ჩემი აზრით, რეზო ყარალაშვილი მართებულად შენიშნავს, რომ გვადის საქციელს, არჩილ ფორიას დაედევნოს, რათა ქარხანა დაწვას გადაარჩინოს, „ვერავითარ შემთხვევაში ვერ მივაწერთ მის „გარდაქმნას“ – იგი სამი დღით ადრეც ზუსტად ასევე მოიქცეოდა, რამეთუ მისი ბუნებისთვის უცხო იყო ყოველი ბოროტება. გვადის მოქმედება აქ სპონტანური და გაუცნობიერებელია.“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ.6). რ. ყარალაშვილი ასევე კატეგორიულად ეწინააღმდეგება იმ კრიტიკოსებს, რომლებიც გვადის მიერ ჩადენილ მკვლელობას „საგმირო საქმედ წარმოადგენენ [...]“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ.6). დაკვირვებული მკვლევარი იმასაც სამართლიანად შენიშნავს, რომ

„სრულიად განსხვავებულად რეაგირებს ჩადენილ მკვლელობაზე თვით რომანის გმირი. გვადიმ კაცი მოჰკლა და ამით საუკუნო წესი დაარღვია, რომელსაც ეფუძნებოდა მისი ბუნება. მან საკუთარი ხელით მოარღვია თავისი არსობის ქვაკუთხედი, განუდგა თავის თავსაცა და იმ არქაულ კანონსაც, რომელიც ოდითგანვე კრძალავდა ადამიანის შვილის მოკვლას. [...]. მისი ერთადერთი ლმობა და სატკივარი ახლა, [...], ისაა, რომ საყვარელი შვილები მაინც არ გახადოს მომხდარი საშინელების მოწმედ“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 6).

გვაძლი ბიგვას ცნობილ სიტყვებში, რომლითაც არსებითად მთავრდება კიდევ რომანი, მართლაც რომ „გაცემულია „შინაგანი ადამიანის“ პასუხი „გარეგანი ადამიანის“ მიერ ჩადენილ ქმედებაზე. მათში სტიქიონური ძალით აისახება სულის რეაქცია ისეთ მოქმედებაზე, რომელიც ხელყოფს ადამიანური ბუნების საფუძვლებს“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ.6). რეზო ყარალაშვილი სამართლი-

ანად აღნიშნავს, რომ გვადი ბიგვას მკვლელობამდე მიმყვანი „ეს „ისტორიული განვითარების ლოგიკა“ წინააღმდეგობაში მოდის ადამიანის სულში ჩაქსოვილ ზნეობრივ მრწამსთან, რაც გვადი ბიგვას სულიერი ტრაგედიის მიზეზი ხდება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვაში“ დასმულია არა სოციალური პრობლემა, როგორც ეს აქამდე იყო მიჩნეული, არამედ ზნეობრივი“ (ყარალაშვილი, 1988, გვ. 6).

რეზო ყარალაშვილის მიერ გამოთქმული მოსაზრებები იმავე წელსავე ცალსხად გაიზიარა პროფესორმა აპოლონ ცანავამ. „ჩვენი აზრითაც, უკვდავი გვადი ბიგვას სახის გახსნას ახლებური მიდგომა სჭირდება და არა დიდი მწერლის გულწრფელობაში ეჭვის შეტანა. ლეო ქიაჩელი გაუზზარავი შემოქმედია და გვადი ბიგვა კი მისი ისეთივე სისხლი სისხლთაგანი და ხორცი ხორცთაგანი, როგორც ტარიელ გულუა, ჰაკი აშბა და თავადის ქალი მია“ (ცანავა, 1988), – აღნიშნა მკვლევარმა. იმავდროულად, მისი აზრით (1988), გვადი ბიგვაც, დემნა შენგელაიას ბათა ქექიას მსგავსად, „[...] ისეთივე ბერიკაა, როგორც [...] კოლა ბრუნინი, ტარტარენ ტარასკონელი და ხალხური ეპოსის უკვდავი სახეები (ნაცარქექია, ნასრედინი, ქოსა მატყუარა და სხვ). ასეთი სახეების კლასიფიკაცია და მათი მიკუთვნება კონკრეტული სოციალური თუ კლასობრივი ჯგუფებისადმი არამცდაარამც არაა გამართლებული“. აპოლონ ცანავას აზრით (1988),

„ნაციონალური ხალხური მითო-ზღაპრული სამყაროდან რეპროდუცირებული ბათა და გვადი ისეთ მგრძნობიერ, ეროვნულ ფესვებთან არიან დაკავშირებულნი, რომ დიონისური ჰედონიზმი და ბერიკული „ცულლუტობა“ არამცდაარამც არ ამცირებს მათ უკვდავ სახეებს [...]. გვადი ბიგვას მხატვრულ სახეს განსაზღვრავს მამა-შვილობის უსათუთესი გრძნობა და ეტალონური მცნების („არა კაც კლას“) ისეთი ტრაგიკული განცდა და იმგვარი კათარზისი, რომელიც მხოლოდ გვადი ბიგვას კუთვნილებაა, თანაც, სამაგალითო“.

ის რომ „გვადი ბიგვა“ სულაც არაა ის ნაწარმოები, რადაც საბჭოთა კრიტიკა წარმოაჩენდა, ცალსახაა რევაზ მიშველაძისათვისაც.

„იგი [ლეო ქიაჩელი] იმთავითვე მიხვდა, რომ საბჭოების ხელისუფლება ხალხის ნებით არ მოსულა. უბრალოდ, წითელმა რუსეთმა დაიპყრო საქართველო. ეს აზრი გასდევს ქართული პროზის ამ ერთი ჩინებული ოსტატის მთელს შემოქმედებას. როცა ერთმა ავსტრალიელმა გამომცემელმა რომან „გვადი ბიგვას“ დისიდენტური უწოდა, ხოლო მის მთავარ პერსონაჟს – სოციალისტური წყობის მსხვერპლი, საბჭოთა კრიტიკოსებმაც ეჭვის თვალით დაუწყეს ყურება ლეო ქიაჩელს, მაგრამ უკვე გვიან იყო. მოხუცი მწერალი არაერთი პრემიორდენის ლაურეატი და ქართული მწერლობის მოწინავე რაზმის წევრი გახლდათ“ (მიშველაძე, 2013, გვ. 194), – აცხადებს მწერალი და ლიტერატორი.

„[...] „გვადი ბიგვაში“ ბევრი რამ ირონიულად გაზვიადებულია. მოვლენათა ჰიპერბოლიზება მწერალს იმისთვის სჭირდება, რომ ამ მყვირალა, დამკვრელური დროის აბსურდულობაში დაარწმუნოს მკითხველი. მხატვრულ-ფსიქოლოგიური ლოგიკით შეუძლებელია გვადის მსგავსი სიზარმაცემორეული და იოლცხოვრებასგაჩვეული მეწვრილმანე, ქურდბაცაცა სამ დღეში რადიკალურად გარდაიქმნას. [...] რომანის ბევრი პასაჟი აშკარად პაროდულია და არც გვადის „გმირობაშია“ რაიმე შესახარბებელ-მისაბამი. საკოლმეურნეო პროპაგანდამ ხომ ეს კაცი, ბოლოს და ბოლოს, მკვლელად აქცია“ (მიშველაძე, 2013, გვ. 210),

– ჩემი აზრით, სავსებით სამართლიანად დასძენს რევაზ მიშველაძე.

ის რომ გვადი ბიგვას საბჭოთა რეჟიმი (მისი „თვალსაჩინო“ წარმომადგენლის, გერას სახით) ბრმა იარაღად აქცევს იმავე რეჟიმის კლასობრივ მოწინააღმდეგესთან დაპირისპირებაში ასევე

ხაზგასმით აქვს აღნიშნული თამარ გურგენიძეს წერილში „გვადი ბიგვას ირონია“: „ნაწარმოებში არ ჩანს, თუ როდის აღმოაჩინა გერა ბიგვამ გვადი, მაგრამ აშკარაა, რომ დანახვისთანავე მასში მონური ფსიქოლოგია შენიშნა და მისი ბრმა იარაღად გამოყენების აუცილებლობა დაინახა. [...] გვადი ბრმად მიჰყვება ჩანაფიქრს, ვერც კი ხვდება, თუ რატომ გადაიბირეს, საკუთრებად აქციეს [...]“ (გურგენიძე, 1998, გვ. 178). ასევე საინტერესოა, რასაც მკვლევარი ზემოხსენებულ მსჯელობამდე აცხადებს:

„იგი [„გვადი ბიგვა“] უფრო მნიშვნელოვნად მესახება, როგორც სატირული ნიუანსებითა და იუმორისტული ხედვით აღსავსე რომანი, ვიდრე იმ პერიოდის ამსახველი მხატვრული ტილო. აზრთა სხვადასხვაობა „გვადი ბიგვას“ ირგვლივ ალბათ იმან გამოიწვია, რომ ნაწარმოების კითხვისას თვალში საცემია იუმორი, განსაკუთრებით ხაზგასმული იდეოლოგიზებული დიალოგები, რომელიც უკიდურესობებში გვაყენებს: მწერალი რეალურად გამოგვეცემს არსებული პერიოდის მდგომარეობას, აკრიტიკებს მას თუ იდეოლოგიის საამებლად მიმართავს ასეთ ხერხს? ალბათ სამივე ერთად, რაც ყოველგვარ გაურკვეველობას ხსნის“ (გურგენიძე, 1998, გვ. 176).

უნდა დავეთანხმოთ თამარ გურგენიძეს, რომ

„გვადი ბიგვას თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ის სატირული გმირია, მასში მხილებულია უჩვეულო, უცნაური, სინამდვილის ნაკლოვანი მხარე. [...] გვადი ბიგვა, როგორც სატირული გმირი, აშკარად ჩანს იმ ეპიზოდებში, რომლებიც „წახალისების“ წინა პერიოდს ეხება. [...] მაგრამ საინტერესოა, რა მოხდა შემდეგ, გარდაიქმნა თუ არა გვადი, ე.ი. შეცვალა თუ არა ავტორმა სატირული გმირი და ირონიული კილო [...]. [...] გვადისადმი ირონია არ შესუსტებულა, პირიქით, სულ მალე ავტორმა იგი ჩოხახალუხიანი კაცის საფრთხობელად აქცია და წინაპრების სამოსის ჩაცმის პროცესი ზედმიწევნით აღწერა [...]. თუ ჩვენ ასეთი ჩაცმულობის გვადის თვალნათლივ წარმოვიდგენთ, ჩვენს წინ კარიკატურა დაიხატება [...]. როგორც ვხედავთ, მწერლის კრიტიკული დამოკიდებულება გაიზარდა, გვადი თავის ჩვეულებრივ ყოფაში უფრო ბუნებრივი ჩანდა, ვიდრე წახალისებულ მდგომარეობაში. მისმა პიროვნებამ არ განიცადა ტრანსფორმაცია, გვადიმ პიონერის ყელსახვევივით მიიღო წახალისება და როგორც ცულლუტმა, უღირსმა ჩოხასავით ტანზე შემოიხვია, მაგრამ ეს არ ნიშნავს ფსიქოლოგიურ გარდაქმნას, ხოლო თუ კოლექტივის ამ ღირსეულ ნაბიჯზე ვიმსჯელებთ, ჩვენდა უნებურად კრიტიკის გრძნობა გაგვიჩნდება: იქ სადაც მოწინავე გლეხები წახალისეს, გვადის რა უნდოდა?“ (გურგენიძე, 1998, გვ.177).

თამარ გურგენიძეს მხედველობიდან არ გამორჩენია, ზოგიერთი კრიტიკოსის მხრიდან გვადიში ერთგვარი მითოლოგიურ-ზღაპრული პერსონაჟისთვის დამახასიათებელი განზომილების დანახვაც:

„გვადი თავისი იერსახით ჩამოჰგავს იმ სატირულ გმირებს, რომლებიც ფოლკლორის სტილიზაციას წარმოადგენენ. [...]. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რას დავინახავთ ნაცარქექიას პიროვნებაში: [...] წინააღმდეგობები უზღვავია, ამიტომ, თუ გვადი ნაცარქექიას ჩამოჰგავს, ეს ნიშნავს, რომ ის ერთნაირად ემსგავსება ორ განსხვავებულ ტიპს – ყვარყვარეს, რომელთანაც ცულლუტობა, ეშმაკობა აერთიანებს და ლუარსაბ თათქარიძეს, რომელსაც ჩამოჰგავს სიზრმაცით, უჭკუობით და დიდი ტრაგიკულობით, რადგან ისინი ერთნაირად მარცხდებიან მებრძოლ სამყაროში“ (გურგენიძე, 1998, გვ. 178-179).

– ვფიქრობ, ძალიან საინტერესო დაკვირვებაა.

წერილის ბოლოს თამარ გურგენიძე დასძენს: „*ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვა“ ძალიან საინტერესო ნაწარმოებია, რომელშიც კრიტიციზმი ისე ვლინდება, რომ იმ პერიოდის იდეოლოგიისათვის შეუმჩნეველი ყოფილიყო. სიუჟეტში არსებული სინამდვილეა აღწერილი, „ჰაკი ამბას“, „დახურული წარმოდგენის“, „სტიფანეს“: „მე და ჩემი ორი მე“-ს ავტორი კიდევ უფრო დიდი ოსტატობით წარმოგვიდგება ამ რომანში.*“ (გურგენიძე, 1998, გვ.179).

გვადის სახეზე „პერესტროიკის“ და მისი შემდგომი, პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული კრიტიკის გამოხმაურება ვერაფრით იქნება სრულყოფილად წარმოდგენილი (და, შესაბამისად, ვერც ჩვენი აზრი იქნება ამ გამოხმაურებების მიმართ ადეკვატურად ჩამოყალიბებული), თუ ხსენებულ კონტექსტში არ გავიხსენებთ შესანიშნავი ქართველი პუბლიცისტისა და ლიტერატორის აკაკი ბაქრაძის ერთ-ერთ ინტერვიუს, რომელიც პირველად 1988 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ „ცისკარში“. აკ.ბაქრაძე, უდაოდ, მრავალმხრივ საგულისხმო შეფასებას აძლევს ლეო ქიაჩელის რომანს:

„[...] ყოველგვარი სტანდარტული ფორმულა ადამიანის თავში დიდხანს რჩება და მათგან გათავისუფლება უჭირს ყველას. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ყველა ღონე უნდა ვიხმაროთ იმისათვის, რომ ეს ყველაფერი დაიშალოს და სრულიად ახლებურად წარმოდგეს ის, რაც გვაქვს. [...] თავიდან წასაკითხი თხზულების ბევრი ნიმუშის დასახელება შეიძლება ქართული საბჭოური ლიტერატურიდან. მაგრამ მათ რკალში არ შეიძლება შევიტანოთ „გვადი ბიგვა“. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ ფინალს. როდესაც გვადი ბიგვა არჩილ ფორიას მოკლავს, მთელი სოფელი მორბის შემთხვევის ადგილას და მათ შორის – გვადი ბიგვას ბავშვებიც. აქ გვადი მარიამს ეუბნება: სისხლი არ დაანახოთ ბავშვებს, სისხლი. ეს ფინალი სრულიად სხვაგვარად წარმოაჩენს იმას, რაც «გვადი ბიგვაში» დაიხატა. აქ არის სწორედ გვადი ბიგვა ამაღლებული. ამ უქნარა და არაფრისგამკეთებელი კაცის სულში უკეთილშობილესი პიროვნება აღმოჩნდა, მას არ უნდა სისხლი დაინახონ მისმა შვილებმა, არ უნდა დაინახონ ის ტრაგედია, რომელიც მას ნებით თუ უნებლიეთ შეემთხვა. აი, ეს არის ამ ნაწარმოებში მთავარი. არც ის უნდა გამოგვრჩეს მხედველობიდან, რომ ქალს, რომელსაც გვადი ბიგვა მიმართავს, მარიამი ჰქვია სახელად. ეს არ არის შემთხვევითი. ლეო ქიაჩელი უდიდესი ოსტატი იყო პერსონაჟებისათვის სახელების დარქმევისა. გვადი ბიგვას სხვა სახელს ვერაფრით ვერ შეურჩევთ“ (ბაქრაძე, 2006, გვ. 61).

როდესაც ლეო ქიაჩელის ბოლო რომანზე („მთის კაცი“, 1948წ.) საუბრობს, ლიტერატორი ინგა მილორავა, ერთგვარად ადარებს მას „გვადი ბიგვას“ და დანაწევრებით შენიშნავს: „*აქ უკვე აღარსადაა გვადის სახისეული ორაზროვნება, ბეწვის ხიდზე გატარებული სათქმელი. ყველაფერი პროპაგანდის ბორბალშია ჩათრეული [...]*“ (მილორავა, 2016, გვ.412). ვფიქრობ, მკვლევარი ამით ირიბად „გვადი ბიგვას“ უაღრესად წარმატებულ, მართლაც რომ ზედგამოჭრილ დახასიათებას გვთავაზობს. მანამდე კი, უშუალოდ „გვადი ბიგვაზე“ საუბრისას, ინგა მილორავა სამართლიანად აღნიშნავს: „*ეს არის ურთულეს ისტორიულ მოვლენებზე ურთულეს პერიოდში დაწერილი რომანი, რომელშიც გამოჩნდა მწერლის უნარი, ბანალური ამბავი და გაცვეთილი კლიშე აქციოს ნამდვილ ლიტერატურულ ფასეულობად, მხატვრულ სივრცედ.*“ (მილორავა, 2016, გვ. 408). უნდა სრულიად დავეთანხმო ლიტერატორს, რომ „[...]“გვადი ბიგვას“ მხატვრული სამყარო მაინც აღწევს თავს სქემატურობასაც, პროპაგანდულობასაც, იდეოლოგიის სამსახურში ჩადგომის საფრთხესაც და ეს, პირველ ყოვლისა, გვადის მხატვრულ სახის დამსახურებაა.“ (მილორავა, 2016, გვ. 409). მკვლევარის მსჯელობიდან გამომდინარე, ამ რომანსა და მისი მთავარი პერსონაჟის სახეში „[...] ჩანს მწერლისეული განსაკუთრებული ხედვა და დამახასიათებელი, ნეიტრალურობას ამოფარებული კრიტიკულობა და ობიექტურობა. [...]. მწერალი საოცარი გულისყურით, ნაბიჯ-ნაბიჯ ხსნის ამ ხასიათის [გვადის] დაფარულ შრებს და გარემოს თვისობრიობაც მასთან ერთად აიხსნება და გასაგები ხდება.“ (მილორავა, 2016, გვ. 410).

როგორც ვხედავთ, ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვას“ მიმართ დამოკიდებულება მაინც მეტნაკლებად არაერთგვაროვანია როგორც „პერესტროკის“ წლებში, ისე საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგაც. რაც შეეხება ჩვენს ლიტერატურულ კრიტიკაში „პერესტროკამდე“ გამოთქმულ მოსაზრებებს, ისინი, ძირითადად, იმდენად პრიმიტიულად კონიუნქტურული ან/და ხშირად, უბრალოდ, (ტრაგი)კომიკური ხასიათისაა კია, რომ მათზე შეჩერება და მსჯელობისთვის მათი ერთგვარ საორიენტაციო წერტილად აღება შეგნებულად არ ჩავთვალე მიზანშეწონილად. და მაინც, შეიძლება დაისვას მართებული კითხვა: თუნდაც დღევანდელი გადასახედიდანაც, რატომ მნელდება ყოველგვარი მიკიბვ-მოკიბვის გარეშე თქმა იმისა, რაც თითქოსდა საკმაოდ ნათელია, რატომ მნელდება ცალსახად აღიარება იმისა, რომ „გვადი ბიგვაში“ სახეზე კომუნისტური სოფლის „აღმშენებლობის“ განდიდება კი არა, ამ დანაშაულებრივი პროცესების კრიტიკაა და თანაც ზოგჯერ საკმაოდ დაუფარავი?! მაინც რა იწვევს ამ რომანის შემთხვევაში დიდი მწერლის ერთგვარი გაორების შთაბეჭდილებას? დავიჯეროთ, რომ ეს (შესაძლო) გაორება მხოლოდ „მწერლობის მოთვინიერების“ სახელით ცნობილი პროცესით და ამ პროცესით გამოწვეული თვითცენზურირების ეფექტით უნდა აიხსნას?

ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად არ შემიძლია არ გავიხსენო ცნობილი ხელოვნებათმცოდნის, დიმიტრი თუმანიშვილის უაღრესად საყურადღებო მოსაზრება მხატვარ მოსე თოიძის შემოქმედების შესახებ, რასაც იგი მოხდენილად აზოგადებს ლეო ქიაჩელსა და მის „გვადი ბიგვაზე“:

„[...] ახლავე უნდა ვთქვა, რომ არ არის ასე მარტივად – ყველა იყო ანტისაბჭოთა და ყველა იძულებული იყო ეხატა, ვთქვათ, მუშა. შეიძლება, ვიღაცას არ უნდოდა რუსი ბოლშევიკი თბილისში, მაგრამ თვითონაც ისეთივე მარქსისტი იყო და ისევე უხაროდა კოლმეურნეობა, როგორც კომუნისტს. მას არ უხაროდა ის, როგორ მოახდინეს რუსმა ბოლშევიკებმა სოფლის კოლექტივიზაცია, მაგრამ, თავისთავად, იდეა ბევრს მოსწონდა (ჩემის აზრით, სრულებით უმართებულოდ, მაგრამ მოსწონდათ!). ამიტომ, როცა ვიღაცის ბედს ტრაგიკულად ვხატავთ, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ შესაძლებელია, ის მთლად ისე არ ფიქრობდა, როგორც დღეს ვფიქრობთ ჩვენ და მისთვის კოლექტივიზაცია, თავისთავად, ცუდი კი არ იყო, ფორმა იყო მისი ცუდი. შესანიშნავი მაგალითია ლეო ქიაჩელის (შენგელაია-ქიაჩელის) მოთხრობა „გვადი ბიგვა“, რომელიც საბჭოურ მოთხრობად ითვლება. სკოლაში რომ მასწავლეს, მაშინაც არ მესმოდა, როგორ შეიძლება ეს საბჭოთა სკოლებში ისწავლებოდეს, როდესაც მთელი ეს კომკავშირეები და პიონერები ასეთი კომიკურები არიან, მოსულელოები, უკეთეს შემთხვევაში, ძალიან გულუბრყვილოები – ლეო ქიაჩელს ეს ძალიან აშკარად უწერია. სხვა ამბავია, რომ ძველი მექარხნე, რომელსაც უნდა, საკუთრება დაიბრუნოს, კერძო საკუთრება აღადგინოს, ქიაჩელს გამოყვანილი ჰყავს ცუდად – იმიტომ კი არა, რომ ეს ვინმემ უბრძანა, იმიტომ, რომ ის თვითონ იზიარებს ამ იდეას; ის თვითონაც სოციალისტია. მას, უბრალოდ, რუსულ-კომუნისტური სოციალიზმი არ მოსწონს – ფიქრობს, ალბათ, რომ ისინი ყველაფერს არასწორად აკეთებენ. ეს ძალიან რთულია! თუ ჩვენ არ დავინახავთ ამ ჩახლართულობას და ძალიან რთულ ნასკვებს, რომლებიც იმდროინდელი ადამიანების ცნობიერებაში იყო, ვერ დავწერთ ქართული კულტურის ისტორიას – ვერც გუშინდელს გავიგებთ რამეს და დღევანდელობას ხომ, მით უმეტეს. ყველა უბედურება, რაც დღეს ხდება, ყველა სისულელე და ყველა სიბრყვე – იმ არასწორად გაგებული წარსულიდან მოდის! რაღაც სქემა გამოვიგონეთ, უფრო სწორად, რამდენიმე სქემა და ვისაც რომელი გაეხარდება — ის აქვს, მაგრამ არც ერთი იმათაგანი სინამდვილეს არ შეესაბამება! სინამდვილე იყო სხვა! ეს სხვანაირობა, ეს ძალიან მძიმე ვითარება, რომელიც ჩვენმა ქვეყანამ გამოიარა სხვადასხვანაირად აისახებოდა და მოსე თოიძესთან აისახა ასე – ის ძალიან ცდილობს იყოს მოწინავეებთან. მით უმეტეს, რომ იმთავითვე სოციალ-დემოკრატებთან იყო, ჯერ კიდევ 1910-იან წლებში. ამიტომ გადასვლა მენშევიკებიდან ბოლშევიკებთან, მთლად, ეტყობა, არ გაუჭირდა. თუმცა, გავიმეორებ, ეს რთული მოვლენაა – ნახვა უნდა, როდის არის იგი გულწრფელი, როდის არ არის გულწრფელი (ასე-

თიც იქნება, აუცილებლად), როდის არის ნახევრადგულწრფელი და ა.შ.“ (თუმანიშვილი, 2020, გვ. 49-50).

აქ არ უნდა დაგვავიწყდეს ლეო ქიაჩელის პოლიტიკური წარსული. რევოლუციური საქმიანობისთვის მწერალი ახალგაზრდობაში ციხეშიც კი მოხვდა. შემდგომში, „1918-21 წლებში ლეო ქიაჩელი მუშაობდა ზუგდიდის ერობის თავმჯდომარედ და სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სამაზრო ორგანიზაციის ხელმძღვანელად [...]. 1921 წლის თებერვალ-მარტის მოვლენების დროს [...] ბათუმიდან სამუდამო ემიგრაციაში პირადად გააცილა ნოე ჟორდანიას და მისი მთავრობა [...]. ახალი ხელისუფლების წარმომადგენლებმა ლეო ქიაჩელი შეიპყრეს და ზუგდიდის ციხეში ჩასვეს [...]“ (ნიკოლეიშვილი, 2013, გვ. 288). მიუხედავად იმისა, რომ მოგვიანებით ლეო ქიაჩელმა გარეგნულად მიიღო საბჭოთა სისტემა და თითქოსდა მის სამსახურშიც ჩადგა, როგორც ჩანს, დიდი მწერალი შინაგანად ბოლომდე დარჩა ცივილიზებული, ევროპული სოციალ-დემოკრატიისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის იდეალების (შესაბამისად კი, „ადამიანური სახის სოციალიზმის“) ერთგული. აქედან გამომდინარე, მისთვის, ერთის მხრივ, შეიძლება მართლაც არ იყო პრინციპულად მიუღებელი (სოფლის) კოლექტივიზაციის იდეა, მაგრამ იმავდროულად, წარმოუდგენელია, კატეგორიულად დაუშვებელი არ ყოფილიყო ის ძალადობრივი თუ ხშირად, უბრალოდ, კაციჭამიური ფორმები და მეთოდები, რომლითაც მას ავადსახსენებელი „რუსულ-კომუნისტური სოციალიზმი“ ახორციელებდა. ლეო ქიაჩელის შესანიშნავ რომანში „გვადი ბიგვა“, ვფიქრობ, ურთულესი ზნეობრივი პრობლემების პარალელურად, ეს ხსენებული, უაღრესად მნიშვნელოვანი იდეოლოგიურ-პოლიტიკური ქვეტექსტიც საკმაოდ მკაფიოდ და ძალდაუტანებლად იკითხება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბაქრაძე, ა. (2006). თხზულებანი: ტომი VII. თბილისი: „მერანი“; „ლომისი“, ISBN: 99940-866-5-0
<https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/4464>
- გოგოლაძე, თ. (1988). დაფიქრება გემართებს. გაზ. „სახალხო განათლება“, 6 დეკემბერი, თბილისი.
- გურგენიძე, თ. (1998). „გვადი ბიგვას“ ირონია. განთიადი, 1-2, 174-179, ქუთაისი ISSN 01350862
- თუმანიშვილი, დ. (2020). XX საუკუნის ქართული ხელოვნება და მისი ისტორიული კონტექსტი. გამოცემულია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდისა და თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემიის მიერ. თბილისი ISBN 978-9941-8-2248-3
<https://rustaveli.org.ge/res/docs/097556728566b227b09627c1c6155d3ced01a1d6.pdf>
- მილორავა, ი. (2016). ლეო ქიაჩელი. XX საუკუნის ქართული ლიტერატურა, I, (რედ. მ. კვაჭანტირაძე, ი.რატიანი), 387-414, თბილისი: GCLAPress ISBN 978-9941-465-90-1
<https://literaturatmcodneoba.tsu.ge/XX-s-qart-lit%20.pdf>
- მიშველაძე, რ. (2013). უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორია. თხზულებანი 25 ტომად, ტ. 25. თბილისი: საქართველოს მაცნე ISBN 978-9941-16-380-7 <https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/31429>
- ნიკოლეიშვილი, ა. (2013). ქართული ლიტერატურა, ტ.3. თბილისი: „საქართველოს მაცნე“, ISBN: 978-9941-16-292-3 <https://drive.google.com/file/d/1GoArA6KSGRzegNSeTFKM3NLcvdImwnrX/view>
- ყარალაშვილი, რ. (1988). „რა ვუყოთ ლეო ქიაჩელის გვადი ბიგვას?“. გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, გვ.4-6, 26 აგვისტო, თბილისი.
- ცანავა, ა. (1988). ორიოდ სიტყვა გვადი ბიგვასა და ბათა ქექიაზე. გაზ. „სახალხო განათლება“, 6 დეკემბერი, თბილისი.

References:

- Bakradze, A. (2006). Tkhzulebani: t'omi VII. [Works: Volume VII.] Tbilisi: „Merani“, „Lomisi“, ISBN: 99940-866-5-0
<https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/4464>
- Gogoladze, T. (1988). Dapikreba gvmartebis. [We need to think about]. Newspaper: Public Education, December 6, Tbilisi.
- Gurgenidze, T. (1998). “Gvadi bigvas” ironia. [Irony of "Gvadi Bigva"]. Gantiadi, 1-2, 174-179, Kutaisi, ISSN 01350862.
- Milorava, I. (2016). Leo Kiacheli. XX sauk'unis kartuli lit'erat'ura [Georgian literature of the 20th century], I, (Ed. M. Kvachantiradze, I. Ratiani), 387-414, Tbilisi: GCLAPress ISBN 978-9941-465-90-1
<https://literaturatmcodneoba.tsu.ge/XX-s-qart-lit%20.pdf>
- Mishveladze, R. (2013). uakhlesi kartuli literaturis istoria. [History of the modern Georgian literature]. Works in 25 volumes, Vol. 25. Tbilisi: Messenger of Georgia, ISBN 978-9941-16-380-7
<https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/31429>
- Nikoleishvili, A. (2013). Kartuli lit'erat'ura [Georgian literature], Vol. 3. Tbilisi: Messenger of Georgia, ISBN: 978-9941-16-292-3 <https://drive.google.com/file/d/1GoArA6KSGRxeGNSeTFKM3NLcvdImwnrX/view>
- Q'aralashvili, R. (1988). “Ra vuq'ot Leo Kiachelis gvadi bigvas?” [“What should we do with Leo Chiacheli's Gvadi Bigva?”]. Newspaper, „Literary Georgia“, 4-6, August 26, Tbilisi.
- Tsanava, A. (1988). Oriode sitq'va gvadi bigvasa da bata kekiaze. [A few words about Gvadi Bigva and Bata Kekia]. Newspaper, „Public Education“, December 6, Tbilisi.
- Tumanishvili, D. (2020). XX sauk'unis kartuli khelovneba da misi ist'oriuli k'ont'ekst'i [XX century Georgian art and its historical context]. Published by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia and Tbilisi State Art Academy. Tbilisi ISBN 978-9941-8-2248-3
<https://rustaveli.org.ge/res/docs/097556728566b227b09627c1c6155d3ced01a1d6.pdf>